

De strafrechter: machteloos of mateloos? *

Verantwoording

Vooraf wil ik drie zaken duidelijk stellen:

1. Ik spreek in persoonlijke naam en vertegenwoordig hier niemand, behalve een — uiteraard — onafhankelijk lid van de rechterlijke macht dat al eens verwonderd of verontwaardigd zijn eigen nest aanschouwt: hierbij put ik uit een ervaring als rechter die wellicht korter is dan bij vele aanwezige collega's en uit een voorafgaandelijke advocatenpraktijk van zowat 15 jaar.

Misschien zullen sommigen — al was het ten dele — zichzelf herkennen in wat volgt, en andere allicht helemaal niet ...

2. Gezien de beperkt toegemeten tijd en het feit dat vanmiddag in vijf werkgroepen deelaspecten zullen worden ingeleid en besproken in detail maak ik — als ik dat al zou kunnen — geen aanspraak op volledigheid.

Als ik met deze bescheiden bijdrage mede enige discussiestof kan aanbrengen, dan beschouw ik de mij opgedragen taak als volbracht. Met datzelfde doel rond ik bewust geen scherpe hoeken af ...

3. Ik wil ook van meetaf aan onderlijnen dat ik nogal mijn twijfels heb over de doeltreffendheid van de manier waarop wij maatschappelijk niet-toelaatbaar, deviant gedrag sanctioneren: ik behoor dus zeker niet tot diegenen die zich er gemakshalve toe beperken vast te stellen dat het recht om met een vrijheidsberoving te straffen, legitiem en *bijgevolg* ook verantwoord is.

Ik meen integendeel dat 'gevangenisstraf' kritisch en omzichtig dient benaderd te worden: is het overigens niet zo dat ook de Koninklijke Commissaris voor de herziening van het Strafwetboek terdege rekening heeft gehouden met de gegevens van wetenschappelijk onderzoek dat de laatste decennia in Europa en Noord-Amerika werd verricht?

Inleiding

In dit land en in heel Europa is het Ancien Régime verleden tijd: er zijn geen publieke terechtstellingen meer — die veelal door gruwelijke folterpraktijken werden voorafgegaan — waarin vorsten het middel bij uitstek zagen om hun goddelijke almacht aan te tonen.

Verlichte geesten als Beccaria, Montesquieu, Voltaire e.a. leverden nieuwe inzichten en velen na hen droegen nieuwe bouwstenen aan, maar het einddoel, nl. een rechtvaardige, vreedzame, geweldloze samenleving, blijft utopisch.

En mocht het zo zijn dat men de beschaving van een land ook zou kunnen meten aan zijn gevangenen, dan moet er nog veel gebeuren binnen Europa: dan is het met Turkije heel erg gesteld en past het dat we ons erover bezinnen dat Nederland, met een vergelijkbare bevolking slechts een breuk telt van het aantal gedetineerden dat in dit land is opgesloten.

* Uiteenzetting ter gelegenheid van de studiedag over capaciteitsproblemen en strafrechtelijk beleid 'Gevangeniswezen en Magistratuur', V.U.B., 26 maart 1988.

De hamvraag luidt m.a.w.: 'Is repressief optreden nuttig in de opbouw van een betere maatschappij waar we toch allen van dromen?'

Over volgende punten zou ik het even willen hebben bij wijze van schets:

1. Bestaat er een strafrechtelijk beleid t.a.v. gevangenisstraf?;
2. pro & contra de gevangenis;
3. kan gevangenisleven tot socialer gedrag aanzetten?;
4. rol van onderzoeks- en vonnisgerechten;
5. wat na het (eind)vonniss/arrest?;
6. bedenkingen,

met telkens voor ogen dat die aspecten invloed hebben op onze (d.i. van magistraten) houding tegenover straf en gevangenisstraf in het bijzonder.

1. Bestaat er een strafrechtelijk beleid i.v.m. het opleggen van gevangenisstraf?

1.1. De omschrijving van deze studiedag luidt: 'Gevangeniswezen en Magistratuur' met als ondertitel 'over capaciteitsproblemen en strafrechtelijk beleid'.

Voor het O.M., hiërarchisch geleid door de vijf Procureurs-Generaal en ressorterend onder de politieke verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie, is het niet MIJN taak te spreken ...

Wat de rechterlijk macht betreft is het antwoord eenvoudig: er is GEEN 'beleid van de rechter(s)' als zodanig.

1.2. Overigens is de rol van die onderling volkomen onafhankelijke rechters zeer beperkt: eens hij de tenlasteleggingen bewezen acht (en voor zoveel hij zijn uitspraak niet opschort) heeft de rechter keuze tussen het opleggen van een geldboete, (waardoor hij onrechtstreeks een reeks niet-betalers naar de gevangenis helpt — ongeveer 3600 in 1986 — wat de gemeenschap meer kost dan de niet betaalde boeten ...) — of het opleggen van gevangenisstraf, die in zowat 85 % der gevallen 'KORT' pleegt te zijn.

1.3. Concreet — wat ons onderwerp betreft — stuurt de strafrechter de beklaagde naar de gevangenis voor een periode waarvan hij de *maximale duur* bepaalt.

Maar uiteindelijk is het de penitentiaire administratie die na de einduitspraak de *werkelijke duur* bepaalt.

De vraag is of dit optreden, waarbij o.m. aangevatte detentie wordt ingekort of versoepeld en ingevolge ministeriële richtlijnen korte straffen niet worden uitgevoerd, ingegeven is door loutere capaciteitszorgen (cf. collectieve genadebesluiten) dan wel door fundamentele bedenkingen, die dan de facto slechts kunnen worden uitgelegd als een *afkeuring* van de rechterlijke macht... die hoe dan ook verantwoordelijk is voor het 'vullen' van een 7000-tal plaatsen in ongeveer 33 gevangenisinstellingen.

1.4. In de rand van deze beslissingen ten gronde maar niet in het minst, moet gewezen worden op de *verdachten* die zich in voorhechtenis bevinden ingevolge de beslissingen van de raadkamers en kamers van inbeschuldigingstelling: dit zou ongeveer 45 % van de populatie uitmaken.

1.5. Stelt iedere rechter zich vóór zo'n uitspraak de vraag of het echt goed en noodzakelijk is een beklaagde naar de gevangenis te sturen?

Laten we ons niet al eens leiden door vastgeroeste traditiegetrouwe automatismen?

2. De gevangenis: pro en contra?

2.1. Laten we duidelijk wezen: de gevangenis lijkt niet weg te denken uit onze samenleving.

Het *abolitionisme*, dat het misdrijf als een civielrechtelijk op te lossen konflikt-toestand benadert, reikt ongetwijfeld boeiende argumenten aan, maar is in absolute visie onrealistisch: dat het strafrecht een echte oorlogsverklaring is aan de criminaliteit en een spiraal van geweld schept laat ik tot nader inzien voor rekening van Bianchi.

Verwerpelijk daartegenover is de stelling dat de huidige overbevolking simpelweg te ondervangen is door *nieuwbouw* (over Lantin werden al vele vellen volgeschreven...) ook al wordt nu al gedacht aan de 'noodzakelijke tijdelijkheid' van pre-fab-gevangenis: voorlopige voorzieningen zijn in dit land meer dan eens definitief gebleken.

Voor de demografische gegevens i.v.m. de gevangenisbevolking verwijs ik naar de uiteenzetting van Prof. Snacken.

2.2. Zonder twijfel is de gevangenis een noodzakelijk kwaad voor *zware criminelen*: de maatschappij moet — minstens tijdelijk — verlost worden van individuen die zware gewelddelicten plegen, of voortdurend in herhaling vallen of die de samenleving ernstig hebben geschokt of geschaad.

Maar deze zwaar gestraften (> 1 jaar) vormen slechts een kleine minderheidsgroep.

Over *geesteszieken* en *verslaafden* zou ik alleen willen benadrukken dat zij recht op behandeling hebben en bijgevolg — zelfs als afzondering nodig is — niet in een gevangenis thuishoren.

2.3. Gelooft iemand onder ons werkelijk in het louterende effect van de gevangenis?

En toch sturen we er gemiddeld over één jaar zowat een heel (Belgisch) voetbalstadion (20.000) naartoe: zou dit geen gevolg zijn van onze onmacht bij gebrek aan valabele alternatieven?

Want naar zijn doeltreffendheid gewaardeerd lijkt de gevangenisstraf niets anders — in de meeste gevallen althans — dan geïnstitutionaliseerde wraak zonder al te veel hoop dat de individuele of de algemene preventie wordt gebaat.

Zelfs de beveiliging van de maatschappij lijkt, recidive-cijfers in acht genomen, héél betrekkelijk en tijdelijk.

Het volkomen ongeloof in de perfektibiliteit van de ontspoorde medeburger wordt alleen doorbroken met de — beperkte — mogelijkheden die de wet op het uitsstel, de opschorting en (in de eerste plaats) de probatie biedt...

3. Kan de gevangenis tot sociaal gedrag aanzetten?

3.1. Laten wij grif toegeven dat wij, magistraten, weinig of geen inzicht hebben in het effect van een gevangenisverblijf op het individu, laat staan over maatstaven beschikken om de duur te bepalen...

Hoewel het beslissingsrecht over de *vrijheid* van een medeburger toch geen sinecure is, blijkt de onfeilbaarheid, of noem het de consensus, ver te zoeken: hoe anders verklaren dat er zulke enorme *discrepantie* kan bestaan tussen de beoordeling van de sanktie in dezelfde zaak in eerste aanleg en in beroep?

3.2. Ik ben van oordeel dat we bewust moeten blijven van de maatschappelijke

werkelijkheid: vergeten we niet dat de veroordeelden achter wie wij de zware gevangenispoort laten dichtvallen wellicht nooit 'La porte de l'enfer' van Auguste Rodin hebben bewonderd, dat we hen dus niet zomaar door *onze bril* (d.i. onze opvoeding) mogen bekijken; het stemt toch tot nadenken dat de meerderheid van de gevangenisbevolking uit '*kansarmeren*' bestaat.

3.3. Eigenlijk duwen we velen van hen helemaal van de maatschappelijke ladder af: alwat voor een *minimaal innerlijk evenwicht* hoogst noodzakelijk is wordt hen ontzegd.

Geen sprake meer van familiaal, affectief, seksueel leven, van enigszins zinvolle tewerkstelling en tijdbesteding, hygiëne (geen wastafel in de cellen van de helft der instellingen, geen toilet maar een emmer in de cellen van zowat 2/3 van de instellingen).

Slechts enkelen slaan aan de studie...

Hoopt men zo van een *falende* medemens een '*beter*' mens te maken en verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen?

3.4. Wel integendeel: 'intra muros' wordt de kwaliteit van het leven grotendeels bepaald door het dingen naar gunsten, die bovendien als een soort dwangtherapie worden misbruikt om tot goed gedrag te manen.

Een essentieel mensenrecht, het recht op privacy, is dode letter: met 2 of 3 op een cel waar je dag en nacht in de gaten kunt worden gehouden. Van enig beklagrecht, om tegen wantoestanden te reageren, is geen sprake.

Vermoeden we de onrechtstreekse gevolgen van zo'n gevangenisstraf, de vernederingen die *bezoekers* — en dat is het enig echte contact met de buitenwereld — moeten ondergaan of de gevolgen van de overplaatsing van een gedetineerde naar een voor zijn omgeving nauwelijks te bereiken gevangenis?

Beseffen we wat het voor een mens — ook als hij iets heeft mispeuterd — betekent géén toelating te krijgen om een ernstig ziek familielid te mogen bezoeken of de begrafenis van een naaste bij te wonen?

3.5. Zelfs wie dit alles aan de zware midsdadigers mocht toewensen kan er niet aan voorbij dat de *grote meerderheid of in voorlopige hechtenis* is — met alle onzekerheid over de afloop — *of* een straf van *minder dan zes maand* uitzit.

De echt *zwaar gestraften* passen zich veelal aan aan de minisamenleving: om te 'overleven' zoeken zij hun draai, bevechten een eigen (machts)positie binnen deze vreemdsoortige samenleving met eigen praktijken en circuits...

De anderen zijn hoe dan ook *gebrandmerkt* als ze terug naar huis komen: want is niet iedereen beter dan wie 'gezetten' heeft?

3.6. Wordt aan al die gevolgen gedacht bij het toemeten van een gevangenisstraf?

Blijkbaar te weinig wanneer ik vaststel dat de *Raad van Europa* met aandrang een reductionistisch beleid aanprijst, ervan uitgaande dat slechts een procentueel aandeel van de gevangenisbevolking er echt thuis hoort.

3.7. Wellicht hoef ik niemand ervan te overtuigen dat het *moelijk resocialiseren* is voor iemand die een tijdlang van echt sociaal leven verstoken is en die bovendien geraakt is in zijn eigenwaarde, wat die ook wezen mag. Vandaar ook dat *oud-gevangenen* soms contact zoeken met elkaar en lotsgebonden als zij zijn, hervallen...

3.8. Zou het een *boosaardig idee* zijn strafrechters en substituten (maar niet alle tegelijk...) eens een maand te laten *proeven* van het gevangenisleven?

Er zijn in dit verband onlangs nog duidelijke woorden gesproken...

4. De rol van onderzoeks- en vonnisgerechten

4.1. De onderzoeksgerechten

Ik heb altijd gevonden dat de *Wet op de Voorlopige Hechtenis* een goede wet was en dat gesleutel eraan zinloos is: de sinds 1973 opgelegde motiveringsplicht gaf aanleiding tot stereotiepe formules of werd met veel verbeeldingskracht nageleefd, maar bereikte haar doel niet, wel integendeel.

In het laatste wetsvoorstel (Van Den Bossche-Henrion) is het de bedoeling om de mentaliteit van de rechters dan maar kwaadschiks te veranderen door de mogelijkheden, waarbinnen de voorlopige hechtenis mogelijk is, te beperken (> 6 maanden).

Terzake ware het misschien boeiend en — wie weet — leuk, statistisch na te gaan hoe dikwijls parketmagistraten voor de raadkamer een invrijheidstelling vorderen of zich althans naar de 'wijsheid' van de voorzitter gedragen; of hoe vaak er tegen een invrijheidstelling in beroep wordt gegaan; of wat de invloed van de K.I.B. is op de voorlopige hechtenis.

Geraakt een raadkamer-voorzitter, bij gebrek aan tijd om dit soort zittingen (naast alle andere) grondig voor te bereiden, niet soms 'gekneld' tussen zijn collega's, de onderzoeksrechter aan de ene, en de substituut aan de andere kant?

In elk geval blijkt de beklaagde al te dikwijls — of hij nu al dan niet 'onder de banden' werd verwezen — de voorlopige hechtenis-periode als effectieve straf over te houden: dat wijst op het *toedekken van pre-straffen* die in vele gevallen overbodig blijken.

Het ware natuurlijk niet fatsoenlijk van het gerechtelijk apparaat iemand twee jaar of meer na de feiten nog op te sluiten: maar daarom moet nog *niet geanticipeerd* worden.

In elk geval zou zo'n *voldongen feit* de rechter ten gronde niet mogen beïnvloeden...

4.2. De vonnisgerechten (de eigenlijke strafrechter)

4.2.1. Wie is hij?

In het hele bestel neemt de strafrechter een *weinig benijdenswaardige* positie in: hij wordt — bekleed met het superieure gezag om een medemens van zijn lichamelijke vrijheid te beroven — de arena ingestuurd zonder enige *vooropleiding* en — sinds de alleensprekende rechter de regel is — zonder veel *vergelijkingspunten*.

Niemand ziet er op toe of hij evenwichtig genoeg is en vrij van frustraties die hem ertoe kunnen leiden zijn macht in wellust te misbruiken.

Bestaat immers niet het gevaar dat wie zich het etiket 'onberispelijk' aanmeet, met een drieste strengheid non-conform gedrag als uitermate verwerpelijk afstraft, zonder oog voor de begeleidende werkelijkheid?

Bestaat anderzijds niet evenzeer het gevaar dat immer weifelende persoonlijkheden kordaatheid missen: misschien is het niet slecht voor ogen te houden dat laksheid geen uiting is van 'begrip' en tolerantie geen hinderpaal voor een maatschappelijk verantwoorde strengheid.

4.2.2. Waarover moet hij oordelen?

Bijna 3/4 van de dossiers worden *geseponeerd* (bijna 100 x meer dan in 1830): de rechterlijke macht heeft zich met het beleid van het O.M. — dat vaak per rechtsgebied varieert — niet in te laten.

Maar n.a.v. een studiedag als deze zou toch wel de vraag kunnen gesteld worden welke criteria worden gehanteerd voor seponering en minnelijke schikking.

Want desondanks worden nog tal van *prullaria* vervolgd: waarom deze wel, andere niet?

Ook al is het wellicht beter voor de zielerust van de rechter, toch lijkt het ongezond dat de parketten voorrang geven aan *routinezaken*; ingewikkelde financiële, economische, milieu- e.d. ... misdrijven, de white collar crime in 't algemeen, halen — niet uitzonderlijk — de verjaring ... Waar is de bescherming van het algemeen belang?

Hoeft hier plots niet zo nodig gevangenisstraf? (Dit raakt natuurlijk het probleem van middelen, kaders en opleiding...).

Kort ook dit: een heleboel nieuwsoortige misdrijven wordt in oude kwalificaties gevangen, met dan soms veel te hoge strafminima, terwijl andere misdrijven, die de gemeenschap in haar geheel raken, soms met banale maxima worden bedacht.

Het is voor de strafrechter niet eenvoudig een hiërarchie te bepalen binnen wat strafbaar is.

4.2.3. Over welk instrumentarium beschikt de strafrechter?

De Strafwet bepaalt boven- en ondergrens van de gevangenisstraf en/of geldboete: uit dat keurslijf kan de strafrechter zich deels losmaken door toepassing te maken van *verzachtende omstandigheden*, *opschorting*, *uitstel* (+ *probatie*), maar niet zelden laten de strikte voorwaarden geen voldoende minimumstraf toe.

Ik wil hier onmiddellijk aan toevoegen dat het wegnemen van de minima (zoals Legros voorstelt en waarmee ik in se gelukkig ben) de waaier vergroot en de rechtszekerheid en zeker de rechtsgelijkheid niet dient; de vraag wordt dan immers meer dan ooit prangend: met welke maat meet deze of gene rechter, binnen de wettelijk toegelaten marge?

Beoogt hij eerder vergelding en repressie, of wil hij de beklaagde een hand reiken naar diens resocialisering en zelfs reëducatie?

Zou straffen de *nachtrust* van de rechter beïnvloeden?

Het moet mij van het hart dat het *onrechtvaardig* is terzake alle verantwoordelijkheid bij de rechterlijke macht te leggen.

Zou het niet behoorlijk zijn dat de *vervolgende partij*, die toch de maatschappij behoort te vertegenwoordigen, ter terechtzitting kleur bekent in elke aangebrachte zaak, i.p.v. zoals al te regelmatig gebeurt, louter 'toepassing van de wet' te voorderen?

Zoals het nu gaat bevindt de strafrechter zich in *drijfzand*: er wordt veelal geen mate van straf gevraagd, de verdediging heeft geen benul van wat de beklaagde te wachten staat en stelt 'iets' voor maar daarover wordt niet gedebatteerd en het parket gaat achteraf niet zelden in *beroep* tegen een perfect wettelijke straf (of volgt het hoger beroep van de beklaagde, met alle gevolgen van dien ...)

Ik ben ervan overtuigd dat een *stuk willekeur* zou kunnen worden opgevangen door het voeren van een tegensprekelijk debat over de strafmaat, waarbij ik de rechters dan de goede raad geef de vordering in het zittingsblad (en waarom niet in het vonnis?) te laten acteren ...

Kaarten op tafel a.u.b.: ik twijfel er niet aan dat aldus ook een aantal beklaag-

den buiten de gevangenis zullen gehouden worden; minder hoger beroep door het parket zou eveneens een gevolg moeten zijn.

In dit verband moet men natuurlijk weten wat men wil: een soort '*mitrailleterechtspraak*' of *individualisering* van het strafrecht.

Hoe dan ook lijkt me alleen in het laatste geval de ons recentelijk opgelegde motiveringsplicht zin te hebben; maar dan ter afweging van argumenten van het O.M. en de verdediging en zonodig na maatschappelijk verslag: *aan ieder zijn verantwoordelijkheid!*

Best zou deze motiveringsplicht ook niet gebanaliseerd worden i.v.m. doorsnee-geldboeten: overbelasting wordt zeker daar het hoofd geboden door stereotiepe, onhoudbare formules, die beter vermeden worden.

Terwijl ik toch aan het klagen ben: ook de 'nazorg' door de advocaten laat in vele gevallen te wensen over: vooral de probatiecommissies kunnen daarover meespreken.

De motivering van de strafmaat heeft weinig zin als de raadsman dit niet overbrengt en uitlegt aan zijn cliënt, die, als hij al aanwezig is ter terechtzitting, veelal niet vat wat daar allemaal wordt gezegd.

Ik heb me overigens dikwijls afgevraagd of het 'dramatisch effect' van een terechtzitting de primaire beklagde iets kan bijbrengen: in het vonnis telt voor de beklagde alleen hoe hij eraf komt, maar zou een stijlvolle begripvol-vermanende rechter, die hem waarschuwt voor de toekomst, de beklagde niet beter bijblijven? Zou het doel deze middelen mogen heiligen?

In het algemeen moeten we ons ook hoeden voor *discriminatie* tussen de 'respectabele en soms gerespecteerde burger' die veelal 'properder' misdrijven (misbruik van vertrouwen e.d.) pleegt en beter ter taal is dan de laaggeschoolde met wie het moeilijker communiceren is en die daardoor soms de indruk wekt minder waardevolle belangen te verdedigen te hebben en daardoor gemakkelijker een zwaardere straf oploopt.

Tenslotte een vraag aan de parketmagistraten: waarom is er een eerder stelselmatig ongemotiveerd verzet tegen opschorting voor zwaardere delicten?

Nochtans is deze op de proefstelling mogelijk voor misdrijven die ogenschijnlijk tot twee jaar gevangenisstraf zouden kunnen aanleiding geven: de geest van deze wet wordt manifest niet getolereerd.

5. Wat na de (eind)uitspraak?

5.1. Ik herhaal hier mijn ongenoegen over de vaststelling dat — principiëbs beslissingen en feitenbeoordeling niet te na gesproken — wanneer zoals gevorderd, de wet werd toegepast door de strafrechter, er toch niet zelden *hoger beroep* komt.

Overigens blijft het voor de rechter in eerste aanleg een misterie wat er verder met zijn vonnis voor het Hof gebeurt... Van toetsing gesproken!

5.2. Maar als de *zaak definitief* werd beslecht wordt de toestand helemaal *Kafkaiaans*: van dan af is het de regering, de uitvoerende macht, die de facto voor *strafrechter speelt*.

Argumenten over de scheiding der machten zijn hier volkomen misplaatst: het voorstel tot de inrichting van de zgn. 'executierechtbank' (afschuwelijk woord!) moge dit bekrachtigen.

5.2.1. De toestand is voorwaar *schizofreen*: de strafrechter die zijn verantwoordelijkheid nam heeft geen vat meer op wat verder met de veroordeelde gebeurt en het O.M. dat misschien wel beroep aantekende tegen een zgn. 'te milde straf' werkt mee aan de Voorwaardelijke Invrijheidstelling van diezelfde veroordeelde!

5.2.2. Ik ben er zeker voorstander van dat de rechtelijk macht zijn *verantwoordelijkheid* zou *uitputten* door deze (of een nieuwe) wet Lejeune toepassend en de thans aan de administratie toegespeelde macht overnemend, na te gaan of de sanctie al dan niet tot het bittere einde dient te worden uitgevoerd: ook hier is een tegensprekelijk debat, met de nodige maatschappelijke toelichting en vooral los van *politieke invloeden*, aangewezen. Het zou ongetwijfeld bijdragen tot de aanleg van *tastbaardere* straftoemingscriteria als een rechter zicht krijgt op de naweën van zijn beslissing.

5.2.3. Is het niet frustrerend dat een veroordeling tot gevangenisstraf door een *genadebesluit* zomaar wordt kwijtgescholden of door een geldboete vervangen?

Wordt de rechter eigenlijk ernstig genomen of zit hij daar gewoon voor de galerij?

Ook de *TBR* voor *recidivisten* en *gewoontemisdadigers* (gedurende 5/10/20 jaar) is louter in handen van de Minister, na advies van het O.M... .

5.2.4. *Weet eenieder* dat het parket een tweetal maanden wacht alvorens gevangenisstraffen van minder dan zes maanden uit te voeren in afwachting van een eventueel genadeverzoek?

Weet eenieder dat de Minister — op uitzonderingen na — de uitvoering van gevangenisstraffen beneden de vier maand verhindert?

Heeft het dan überhaupt zin korte gevangenisstraffen uit te spreken?

En is de reactie denkbeeldig dat collega's die, om te bereiken wat zij in eer en geweten rechtvaardig achten, hun *strafmaat kunstmatig* verhogen om, wat als een inmenging vanwege de uitvoerende macht wordt ervaren te neutraliseren en hierbij in de *mythe* van de wet Lejeune trappen, want 80 % blijkt zijn straf uit te zitten!

Je zou voor minder, uit wanhoop, je toga aan de wilgen hangen.

5.3. Bij dit alles wordt het slachtoffer vergeten: voor hem/haar is vergoeding belangrijker dan bestraffing!

Een gevangenisstraf heeft ook patrimoniale gevolgen, waar datzelfde slachtoffer de dupe van wordt...

Zijn in die omstandigheden niet voor de veiligheid noodzakelijke gevangenisstraffen maatschappelijk verdedigbaar?

6. Besluit — Bedenkingen

6.1. Het komt me voor dat er *meer inter-disciplinair* onderzoek moet gevoerd worden omtrent de opportuniteit van deze of gene reaktiewijze tegen ontoelaatbaar gedrag.

Hoewel er nog weinig inzicht is in de criminogenese, blijkt toch wel dat het opleggen van *leed*, achteraf, *middels* gevangenisstraf niet a priori leidt tot beter resultaat dan *alternatieve* maatregelen.

In de omringende landen worden niet zonder succes *wisseloplossingen* toegepast.

Aan de universiteiten komt de maatschappelijke taak toe het *ideeëngoed* te verspreiden onder de practici.

Terzake weze opgemerkt dat magistraten ternauwernood de gelegenheid krijgen zich te herbronnen, buiten het *dagelijkse case-work*: dat moet blijkbaar gebeuren ten koste van het familiale leven en de eigen, krappe, geldbeugel! Het mag eens gezegd worden...

6.2. Uiteraard moet een (straf)rechter met *beide voeten* in deze maatschappij staan, waarin hij onmiskenbaar een *sociale functie* bekleedt.

Uiteindelijk moet hij voor zichzelf de *criteria* aanleggen die ter beveiliging van de maatschappij gevangenisstraf noodzakelijk maken.

Maar als hij zich echt bewust is van het prisonisatie-effekt (depressie — apatie — (zelf)vervreemding) en de stigmatiserende gevolgen óók van de korte gevangenisstraf dan is hij het aan zijn eigen geweten verplicht met gevangenisstraf *omzichtig* om te gaan.

Vooralsnog kan hij niet veel meer dan door *uitstel* (als het nog kan!) het zwaard van Damocles ophangen: maar welke zin heeft dat?

Beperkte hechtenis en weekend arrest zouden door de rechter te hanteren bestraffingsmodaliteiten kunnen zijn (weze het dat hier moet gelet worden op het gevaar van het zgn. 'aanzuigingseffect').

6.3. Buiten gevangenisstraf is er alleen de *geldboete*: in vele gevallen is het maximum belachelijk laag, waardoor het niet als geldig alternatief *hanteerbaar* is.

Nochtans is zeker niet bewezen dat een fikse geldboete vanuit individueel preventief oogpunt minder efficiënt zou zijn. Rekening houden met de financiële draagkracht en de mogelijkheid 'betalingsfaciliteiten' op te leggen zou tot een betere individualisering van de straf leiden en het laatste wellicht tot minder uitvoering van de vervangende gevangenisstraf, waardoor precies weer de minderbedeelden supplementair worden geraakt.

In dit verband de vraag: is het sowieso verantwoord dat iemand aan wie geen gevangenisstraf werd opgelegd toch in de gevangenis belandt als hij zijn boete niet betaalt?

6.4. Mits de nodige organisatie (dit is bij nader inzicht niet zo eenvoudig) kan ook de '*community service*', te leveren buiten de werkuren of in de vakantie, een geldig alternatief zijn, alleszins voor een aantal soorten misdrijven (verkeer, vandalisme...). De *verbeeldingskracht* is hier natuurlijk niet onuitputtelijk: b.v. voor de *white collar criminals* lijkt het nogal moeilijk een dienstig alternatief te vinden.

Maar ook nu *bestaande bijkomende straffen* zouden niet misstaan als hoofdstraf (verbeurdverklaring, vervallen ...).

Rebus sic stantibus zou ik willen pleiten, waar mogelijk, voor intensievere toepassing van de *probatie*, waarbij ook voorwaarden ten gunste van de vergoeding van het slachtoffer opportuun blijken.

Dat de *structuren* terzake niet volstaan mag geen rem zijn: het justitiedepartement zal altijd het arme broertje blijven als wij ons eraan blijven aanpassen (Het Europees Hof voor Mensenrechten is daarover duidelijk!) en geen politieke beslissingen durven afdwingen ten bate van de rechterlijke macht.

De *probatie* is natuurlijk niet gepast voor wie al betere reclasseringskansen heeft en is niet voorbehouden voor medisch te behandelen delikten (exhibitionisten e.d.).

6.5. Heel in het bijzonder schaar ik me achter het voorstel van de *Liga voor Mensenrechten* om de gevangenispopulatie al meteen drastisch te reduceren door *minderjarigen*, *geïnterneerden* en *landlopers* alsook opgesloten en ingevolge vervangende gevangenisstraf en kort gestraften (minder dan 6 maand) eruit te houden: alsdan kunnen we ons bekommeren om het lot van de overigen ... en dat is meer dan genoeg (Voor de cijfergegevens verwijs ik naar de uiteenzetting van Mevrouw N. Lauwers, eerste adviseur bij het bestuur der strafinrichtingen, p. 497 e.v.).

Ook *depenalisering* en *zelfs decriminalisering* moet in een aantal gevallen worden overwogen ...

6.6. Ik kan niet nalaten nog algemeen te verwijzen naar het bestaan van *structurele maatschappelijke toestanden*, waarop geen individu vat heeft maar die sommigen tot misdadigheid inspireren en waar de overheid oog moet voor hebben.

Dat b.v. de *opvoeding van de jeugd* naar meer vredelievende medemenselijkheid noodzakelijk is om – zeker bij minder geschoolden die toch de meerderheid van de gevangenispopulatie vormen – tot een ander attitude te komen lijkt me evident.

Gewelddelikten kan men preventief bestrijden door een totaal verbod op *wapenverkoop en -bezit*: een vergelijking tussen de situatie in Japan en V.S. is markant. Economische obstakels eisen hier jaarlijks hun tol!

6.7. Tot slot blijf ik met *fundamentele vragen* zitten:

- Hoe kan men iemand ertoe aanzetten *vreedzaam* samen te leven met anderen, als men hem, die al in de fout ging, eerst uit die samenleving uitsluit, hoewel hij niet 'gevaarlijk' is, wetende dat *niet het delikt deklasseert* of desocialiseert, maar wél het stigmatiserende effect van de *strafrechtelijke tussenkomst*!

- Hoe kan een strafrechter deugdelijk beslissen als hij niet betrokken is bij de gevolgen van zijn oordeel en als de wetgever hem op de tocht laat staan door hem noch de macht noch de middelen ter beschikking te stellen die een gepaste, geïndividualiseerde, sociaal verantwoorde straftoemeting mogelijk maken?

Freddy Evers
Rechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent

Brussel, 26 maart 1988